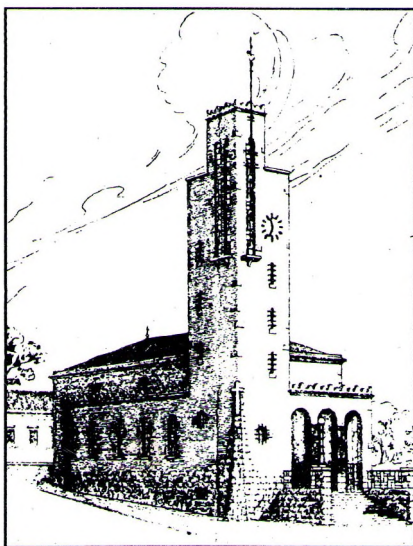

NAGYKANIZSAI HONISMERETI FÜZETEK

15

Rábavölgyi Attila

1997

**A nagykanizsai református templom
építésének története (1887–1934.)**

R 10

Rábavölgyi Attila

**A nagykanizsai református templom
építésének története (1887–1934)**

**Nagykanizsa
1997**

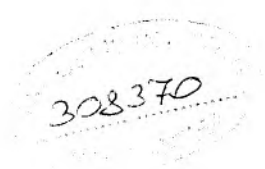
Lektorálta:
Csiky György építész

Az angol nyelvű összefoglalót fordította:
Sebestyénne Tőke Edina

Kiadja:
A Nagykanizsai Református Gyülekezet és a Nagykanizsa Megyei
Jogú Város Önkormányzata támogatásával, a Nagykanizsai
Városvédő Egyesület Honismereti Köre

Szerkesztő és felelős kiadó
dr. Cseke Ferenc

ISSN 1216-3724
ISBN 963 04 7960 5

Kanizsai Nyomda, Nagykanizsa
Felelős vezető: **Brenner Árpád**

TARTALOMJEGYZÉK

I.	Köszönetnyilvánítás	3. oldal
II.	Bevezetés	4. oldal
III.	Az Arany János utcától a Kölcsey utcáig	7. oldal
IV.	A templomalap	9. oldal
V.	A tervek	13. oldal
VI.	A megvalósítás és a költségvetés	16. oldal
VII.	Összegzés	28. oldal
VIII.	Jegyzetek	31. oldal
IX.	Résumé	35. oldal
X.	Mellékletek	37. oldal

I. KÖSZÖNETNYILVÁNÍTÁS

Mielőtt dolgozatom érdemi részét közrebocsátanám szeretnék köszönetet mondani mindazoknak, akik segítsége nélkül nem készülhetett volna el a pályamunka. Hálás köszönet illeti Balogh Tibor nagykanizsai református lelkipásztort, aki rendelkezésemre bocsátotta a témához szükséges dokumentumokat és lehetővé tette, hogy azokat helyben tanulmányozhassam. Köszönöm továbbá Pomothy Dezső nyugdíjas lelkipásztor szóbeli szíves tájékoztatását a templom építésének körülményeiről.

Külön köszönet illeti Csiky György építész úr észrevételeit és javaslatait, melyekkel még teljesebbé vált a dolgozat.

A nagykanizsai Városi Könyvtár munkatársairól sem szabad megfeledkezni, akik mindig segítőkészséget tanúsítottak.

Szakonyné Kozári Ildikó és Kúti Csaba hathatós közreműködése nélkül pedig nem ölthetett volna ilyen formát ez a kiadvány.

a Szerző

II. BEVEZETÉS

A X.század végétől a magyar nép életmódja, kultúrája és vallása jelentős változáson ment keresztül. Géza fejedelem és I. István reálpolitikája révén Magyarország megkezdte csatlakozását az akkori keresztény Európához. Ez a folyamat igazán csak a XIII-XV. században hozta meg gyümölcsét, amelynek ízét nem sokáig élvezhettük. A XVI. század elején megjelenő török birodalom - hódításait kihasználva - országunkat saját és egyben kontinensünk perifériájára taszította. Ezzel a Róma számára amúgy sem örvendetes ténnyel párhuzamosan jelentkezett az a futótűszerű folyamat, amely rövid idő alatt lángtengerré növe felperzselte az Óvilágot.

Pedig a “nagyok” (Luther, Zwingli, Kálvin) eredeti szándékukban csak megújítani szerették volna a katolikus egyházat. A humanizmus és a reneszánsz után ez volt második jelentékeny támadás az állam és egyház által szentesített renddel szemben. Magyarország sem maradhatott mentes a “lángnyelvek”-től. A protestantizmus gyors terjedését az itthoni bonyolult helyzet is elősegítette. Az 1555-ös augsburgi vallásbéke (I. Ferdinánd hozta tető alá) pedig lehetővé tette a már akkor különböző protestáns irányzatok közötti választást.

Az eszmerendszerek megismerésében nagy szerepük volt a reformáció tanai hirdetőinek. Dévai Bíró Mátyás, Sztáray Mihály, Szegedi Kis István, Sylvester János aktív tevékenységének köszönhetően a XVI. század végére Baranya, Somogy, Fehér, Veszprém és Zala megyékben egyre többen már “Kálvin értelmét követték”.¹ Természetesen a “cuius regio, eius religio”-nak megfelelően a földesurak vallása meghatározó volt a jobbágyok számára. Elég itt talán enyingi Török Bálint és Nádasdy Tamás nevét megemlíteni. 1576-ban az első egyetemes szervezkedés is lezajlott, amely zsinaton Sopron, Vas és Zala képviselői megválasztották az első püspököt is Szegedi Máté² személyében.

A XVII. század közepétől Róma megpróbálta elveszített híveit visszaszerezni. Ez azonban automatikusan rányomta bélyegét a protestáns egyházak sorsára is. Magyarországon a török kiűzése után a Bocskai és Bethlen által kiharcolt jogokat a Habsburgok már csak “ex gratia et clementia adhuc” túrték meg. Ennek a következménye lett az is, hogy a

II. József által kibocsátott türelmi rendelet (1781) után Zalában egyedül Galambokon³ tudott a gyülekezet életre kelni.

Nagykanizsa 1887-ig mint szórvány, később pedig mint fiókegyház a galamboki anyaegyházhoz⁴ tartozott. 1887. november 13-án megalakult az egyházközség, amely Zala megye déli felében és tőle nyugatra egészen Fiuméig a szétszórtan élő református hívek összetartása végett jött létre.

Ezzel elérkeztünk ahhoz az időponthoz, amikortól kezdve a református gyülekezet számára fontossá vált a templomépítés gondolata. Ez a századfordulón erősödött fel igazán, a megvalósulás mégis az 1934-es esztendőig váratott magára. A templomépítést a gondolattól a felszentelésig szeretnénk nyomon követni. Célunk ezen időszak áttekintése a rendelkezésre álló irodalom, forrásanyag és az építési tervek alapján.

Érdekes lehet, hogyan sikerült előteremteni az anyagiakat a világháború és a gazdasági világválság ellenére, hogyan jutott a gyülekezet a templom telkéhez, milyen terv vagy tervek születtek, ki volt a kivitelező, az egyházkerület mennyiben és milyen eszközökkel támogatta az építkezést, Nagykanizsa városa milyen segítséget tudott nyújtani. Megannyi kérdés. Kísérletet teszünk arra, hogy a mai Kálvin téren álló templom által sugallt felvetésekre választ adjunk.

III. AZ ARANY JÁNOS UTCÁTÓL A KÖLCSEY UTCÁIG

A nagykanizsai gyülekezet első istentiszteletét még a községi polgári iskola IV. osztályos tantermében tartották (Ady u.). 1890 és 1893 között az özv. Thassy Ábelnélől bérelt házban (Arany J. u. 5.) alakították ki istentisztelet helyszínéül imatermet és a lelkésznek lakást.⁵ 1893 januárjától azonban az özvegy nem adta ki tovább, így az akkori lelkész Seregély Dezső hathatós közreműködésével Somssich Lőrinczné úrnőtől a korábban összegyűjtött pénzen és 3000 Ft - 32 évre szóló - 7 %-os amortizációs kölcsönnel 6700 Ft-ért úrilakot vásároltak a Batthyány u. 16. sz. alatt.⁶ Az épületet imateremmé és lelkészlakká alakították, amelyet 1893. október 15-én Pap Gábor püspök szentelt fel. A város ekkor az átalakítási költségekre 500 Ft-ot adományozott.

A templomépítés gondolata igazán 1902 óta (ls. V. A templomalap)⁷ foglalkoztatta a maroknyi hívők csoportját. Ebben az évben a Hauser-féle házat szemelték ki átalakításra, de az óriási összeget nem tudták előteremteni.

1910-ben a szűkké vált imatermet a lelkészcsalád részére lakószobává építették át, míg az új imatermet a Batthyány utcai oldalon a régi folytatásaként húzták fel.⁸ Időközben az egyház lemaradt a Tersánszky-féle házról (az akkori TB Intézet háza), a Szekeres-kertről, a Hérics-Tóth-féle épülettömről - pénz hiányában.⁹ Az új épülethez a templomalapból 4000 K-t kölcsönöztek. Kádár Lajos lelkész ekkor úgy döntött, hogy a templomépítés céljára országos gyűjtő körútra indul 1910 és 1911 folyamán. S a 18 tiszántúli gyülekezetben összegyűjtött pénzen templomtelket vásároltak. Vécsey Zsigmond polgármester biztatására - a Hunyady és Kölcsey utcák sarkán, a katonai kincstár vagyonát képező - 457 négyszögöles telket a rajta levő sok épületanyagot tartalmazó katonai ágyraktárral 10780 koronáért vették meg.¹⁰ A város évenkénti 1000 koronát irányzott elő a költségvetésében református templom alapként és a református egyház évi segélyét is 500 koronára emelte.¹¹

Sajnos a templomépítési folyamat kizökkent eredeti medréből Vécsey Zsigmond 1913-ban bekövetkezett halálával, mert a környező terület piactérre alakítása nélkül a terület funkciójának nem felelt meg, s a híveknek sem tetszett. Így bérbe adták a rossz állapotban levő épületet a Fischer és Bäder cégnek.

S mostantól kezdve kalandos 20 esztendő vár a telekre, amely felvázolja a templomépítés nehézségeit, örömeit, különböző terveit és azok módosításait.

IV. A TEMPLOMALAP (1902-1934)

Murányi János lelkészi tevékenysége idején (1901-1903) 1902-ben jött létre az egyháztagok önkéntes adójából a templomalap.¹² Alapító okiratnak a Grünhut Fülöp és fiai által felajánlott adománylevelét tekinthető, amelyben a gabonaforgalmuk 1 százalékát ajánlották fel. A továbbiakban kisebb-nagyobb összegek gyarapították az alapot. Az I. világháború időszakában az egyháztanács minden évben (összesen nyolc alkalommal) jegyeztetett hadikölcsönt különböző nagyságrendben. A

kölcsönöket a templomalapból és a Karczag-alapból finanszírozták. A háború befejezésével az alap szinte teljesen kimerült az elértéktelenedés miatt. 1920-tól tekintettük át részletesen a közgyűlések, presbitériumi gyűlések és egyháztanácsi ülések jegyzőkönyveit, hogy nyomon követhessük a pénzügyi feltételek alakulását. Ezekből kiderült, hogy egyéni felajánlások mellett az országos gyűjtési akciók voltak a meghatározók.

1920-ból és 1922-ből találtunk utalást arra, hogy Szendrei Ilonka kisasszony például orgonista teendőiért, majd a kántori tisztéért járó tiszteletdíjait évről évre felajánlotta a templomalap javára. A presbitériumi testületen belül is különböző ötletek merültek fel. Talán Dr. Tholway Zsigmond javaslata a legérdekesebb. Szerinte helyben és országszerte is gyűjtést kellene indítani, hogy ún. "téglaajegyekre" természetben és pénzben téglaadományt jegyezhessenek a jószívű adakozók. A téglajegyek kibocsátásánál a Magyar Királyi Posta, a felajánlott építési anyagok egybefuvarozásánál a földbirtokosok és a kiskanizsai fuvarozók támogatását helyezte kilátásba. A presbitérium felkérte Tholwayt az előmunkálatok megkezdésére. Ennek hatására 1926-ban megalakult a **templomépítési gyűjtési bizottság**. Ugyanebben az évben a megtárgyalt egyéb módzatok mellett Kádár Lajos lelkész a belügyminisztériumtól megkérvenyezte az engedélyt a templomalap javára történő országos gyűjtésre. 1927 nyarán az engedély megérkezett, de a feltételek majdhogynem lehetetlenné tették annak sikeres lebonyolítását. A belügyminisztérium 1927. augusztus 1-től félévre biztosította a kérelmet, de olyan megszorítással, hogy a törvényhatósági joggal felruházott városokban postán elküldhető gyűjtőlapokkal az ország többi helységében pedig gyűjtőkönyvvel lehet a nemes célt megvalósítani. Ez azért jelentett óriási hátrányt, mert így épp a nagyvárosokban nem nyílt alkalom a jelentősebb anyagi bevételekkel kecsegtető személyes gyűjtésre. A presbitérium mégis úgy döntött, hogy az engedélyt felhasználatlanul hagyni nem szabad, s a gyűjtést feltétlenül meg kell indítani. A lelkészt pedig felkérték arra, hogy induljon gyűjtési körútra a saját belátása szerint eredménnyel kecsegtető helyekre a gyülekezet költségén.

Kádár Lajos augusztusban a Dunántúl északi részében járt és több mint 2000 pengőt prédikált össze. Szeretné folytatni a Balatontól keletre és a Duna melléken is a következő hónapban. Természetesen

rajta kívül többen is felajánlkoztak, hogy személyesen gyűjtenek a templom javára. Az így befolyt összeg több ezer pengőre tehető. Az ország a népszövetségi kölcsönök jóvoltából az 1920-as évek közepén gazdaságilag egyensúlyba került, az állampolgárok adakozó kedvét még inkább elősegítette. Október végére a dunántúli gyűjtés eredménye kb. 5600 pengőt tett ki.

A csurgói lelkész - olvasható az egyik egyháztanácsi jegyzőkönyvben¹³ - felajánlotta, hogy a kanizsai lelkész advent első vasárnapján menjen át prédikálni a templomalap javára. Ugyanezen testületi ülésen pótkérelem beadásáról döntöttek a gyűjtési feltételek enyhítéséért a belügyminisztérium felé, amelyre később kedvező válasz nem érkezett. Azt azonban sikerült elérni, hogy az engedélyt 1928. szeptember 30-ig meghosszabbították.

Országos gyűjtésre már csak 1929-ben kapott a gyülekezet lehetőséget.

Így a későbbiekre maradt a gyűjtőkörút és az egyéni hozzájárulások által kínálkozó pénzforrás. A jegyzőkönyvek tanúsága szerint a gyűjtés intenzitása a válság hatásának megfelelően változó volt.

1930 tavaszán a templomalapi gyűjtés az általános pénzhiány miatt gyenge eredménnyel zárult. Októberre a lelkész befejezte a hat alföldi gyülekezetben végzett körútját, ahol szintén szerény volt a hozzájárulás. Szentés és Makó 50-50 pengőt adományozott. Az október-novemberi körút (Mezőtúr, Gyula, Dévaványa, Mezőberény és Doboz) is csak 500 pengőt hozott. A gyülekezet időközben a Gazdasági Takarékpénztárnál folyószámlát nyitott, amelyre szép számmal érkeztek apróbb összegek.

Az egyetemes konvent az Országos Református Közalapból 10000 P tőkének megfelelő évi 500 P tőkekamatsegélyt szavazott meg a gyülekezetnek.¹⁴

A jegyzőkönyvek szerint az 1932 és 1933 esztendő már inkább az építési telek helyének eldöntésével és a terv- és kivitelező pályázatok elbírálásával telt.

Ehhez a fejezethez tartozik még egy megjegyzés. A IV. fejezetben említett szerződésbontás nem következett be a Fischer és Bäder céggel. 1921-ig a Fischer és Bäder cég által fizetett bérleti díjak az alapot gyarapították. 1921 és 1927 között a Planta cég, majd a Magyar Általános

Hitelbank bérelte a raktárépületet. Az utolsó bérlő Sághy Dezső asztalos volt. A bérletből származó bevételek is jelentős forrásnak bizonyultak.

Végül mindent összegezve a templomalap bevételei adományokból, különböző segélyekből, a kamatokból és a raktárbérletből tevődtek össze az I. világháborút követően.¹⁵

A témához tartozik még egy apró érdekesség. 1932 májusában az évi rendes közgyűlésen¹⁶ döntés született "aranykönyv" létrehozásáról. A jegyzőkönyvek tanúsága szerint viszont a későbbiekben nem esik szó erről. Megkérdeztük Balogh Tibort és Pomothy Dezsőt is, ők szintén nem találkoztak a dokumentummal. Így nagy valószínűséggel mondható, hogy a határozat ellenére nem lett belőle semmi. Pedig segítségével feltárható lett volna az egyéni hozzájárulók listája.

V. A TERVEK

1930 márciusától Vécsey Barnabást választották a közgyűlésen a gyülekezet gondnokává. Édesapja Vécsey Zsigmond 1913-ig a város polgármesteri tisztét töltötte be. Mint építészmérnök nagy gyakorlattal rendelkezett, hiszen az ő nevéhez fűződött a szombathelyi és a csurgói felsővárosi, valamint a nagykanizsai Széchenyi téri templom tervének elkészítése. Igaz ez utóbbi esetében csak az új részről volt szó.

Vécsey teljesen ingyen vállalta a tervrajzok elkészítését. Magát a tervet többször is módosítania kellett, hol anyagi megfontolásokból, hol pedig praktikai szempontból. Nézzük először azt a tervet, amelyet anyagi okok miatt nem fogadtak el.

Ha valaki átnézi a homlokzati rajzokat és a metszeteket (a paplakéval együtt) kezdi sajnálni azt, hogy nem állt rendelkezésre erősebb anyagi háttér. A nyugati homlokzati rajz egy szemre is tetszetős épületegyüttest ábrázol, amelyről a visszafogottság, szoliditás és méltóságteljeség sugárzik. A bejárathoz hétfokú lépcsősor vezet, ahonnan az előcsarnok nyílik. Innen úgy tűnik, mintha az épület háromhajós lenne. Pedig ha az északi homlokzat felől vizsgálódunk, akkor láthatjuk, hogy az imént látott kép mennyire csalóka. S itt egyhajós szerkezetről van szó. Bizonyos szempontból ma ennek nagyobb hasznát látná a hitközség, mert a térkihasználtságot a mostani felépítés nem segíti elő. A kelet-nyugati tengely mentén a nyolc ablak hozzávetőleges

szimmetriát kölcsönöz az épületnek, amit csak a torony, a bejárati rész, valamint az apszisforma bont meg. A magasba törő kis kupolában végződő torony karcsú és impozáns. Az ablakok több fényt tudtak volna bebocsátani, mint a maiak.

Ezen tervek alapján a torony a föld alatti résztől a kis kupoláig 8 szintet alkotott volna, ami 23,5 m-t jelentett a valóságban. A tetőszerkezet 9,40 m magasságot ért volna el.

A tervet a már fent említettek miatt nem fogadták el. (Az el nem fogadott terv északi és nyugati homlokzati rajzainak kicsinyített másolata a Mellékletek 1. és 2. számú ábráján látható.)

A későbbiekben a tervező igazodott a költségvetéshez.

A templom helyszínrajza (ls. Melléklet 3. ábra) alapján megállapítható, hogy a terület elhelyezkedése egy kicsit módosítja a Kölcsey utca vonalát, hiszen az a terv szerint éppen a bejáraton keresztül halad az utca. Ezért az utca egy enyhe balkanyarral csatlakozik a Rozgonyi utcához, mind a mai napig.

Az új tervnél az összeg már elfogadhatóbbnak tűnt és az egyházkerület által hivatalból felkért szakértőnek Dudás Kálmánnak is kevesebb lett a kifogásolnivalója. Vécsey Barnabás ezúttal egy csonkatornyú, tornyával az északi "álhajó" (a szerző)-hoz csatlakozó 25,75 m hosszú, 10,36 m széles és 9,70 m magas épület terveit készítette el a rajzasztalon. A torony a földfelszín felett 22,34 m-re emelkedett ki. A templom belső tere az épület magasságának növelésével bővült és a belső legnagyobb hosszúság elérte a 18,5 m-t. (Melléklet 4. ábra). Az adatok Vécsey kb. 10 %-os bővítésének köszönhetően 27,9: 10,38: 20,27 m-re változtak (hosszúság, szélesség és belső hosszúság).

A különböző homlokzati rajzok még előzőnél is szolidabb és egyszerűbb külsőről tesznek tanúbizonyságot. Kis túlzással azt is lehetne állítani, hogy a torony az épületet északi irányba szinte magával húzza, ami egyedi külsőt is kölcsönöz egyben. Véleményünk szerint a csonkatornyú toronnyal és a kisebb, de több ablakkal, szakítva bizonyos "hagyományos" elvekkkel a templom veszített - az előző variációhoz képest - felhívó jellegéből. S vált még egyszerűbbé. Azért meg kell jegyezni, hogy az apszis és a párkányzati díszítés "feldobja" a külső összhangot. (Mellékletek 5. és 6. ábra).

S most nézzük meg a templomot belülről. Ha a nyugati oldalról a lépcsősor felől közelítjük meg, az előcsarnokba jutunk, onnan pedig a szélfogóba. Ettől balra van a lépcsőház, mely egyrészt a karzatra, másrészt

a toronyba, illetve a torony alatt elhelyezkedő fa- és szénraktárba vezet. Belépünk ezután a két oszlopban sorakozó 150 fő részére ülőhelyet biztosító tölgypadok közé. Velünk szemben található az úrasztal, tőle balra a szószék, illetve a karzat. Az állóhelyekkel együtt kb. 300 fő tud részt venni az istentiszteleteken.

Az itt elmondottakat nyomon követhetjük a megvalósult második terv alaprajzain is. (Mellékletek 7.,8.,9. ábra). Ezek minősége, hasonlóan a metszetekéhez, a papír részének (szürke alapra készítette el Vécsey - a szerző) és az eltelt több mint 60 évnek köszönhetően nem a legidelálisabb.

Az alaprajzokból kiderül, hogy a térkihasználás optimálisnak mondható, s az oszlopsor és az oszlopfal közti sikerült a karzati részt megtoldani. Ezzel együtt a templom minden részéből jól látható a fent említett úrasztal és szószék. A templom akusztikája lehetővé teszi zenés műsorok, hangversenyek megrendezését, amelyek mindig vonzották az egyházközség tagjait, valamint más érdeklődőket is.

A templomot szárnyas spalettaszerű üvegajtó köti össze a kisgyűlés teremmel, mely a templomtérhez könnyen csatlakozhat nagyobb ünnepek alkalmával. A teremmel együtt a befogadóképesség 350 főre is emelkedhet.

A gyűlésterem külön bejárati részét megszüntették (a 8. ábrán még látható ez a rész), így ugyanis egy funkcionális szempontból előnyösebb helyiséget nyertek, amely ma bibliaóráknak, presbitériumi ülések megtartására szolgál.

A mennyezetre külön fedélszerkezet került - fából. A bauxitbetonból készült 5 főtartó nem bizonyult tartósnak (ls. VI. A megvalósítás).

Az épület tulajdonképpen egyhajós, bár kívülről inkább háromhajósnek tűnik. A bejárat felett levő karzatra orgonát terveztek, ma viszont a helye üres. A fűtést két kályhával oldották meg, melyekkel a kisgyűlés terem úgyszintén fűthető.

VI. A MEGVALÓSÍTÁS ÉS KÖLTSÉGVETÉS (Az alapkőletételtől a templom szenteléséig)

Miután az építési tervet az egyházkerületi szakértő Dudás Kálmán többszöri módosítás után végre elfogadta, az egyháztanács

pályázatot írt ki a templom kivitelezésére 1932 végén. A templom építőbizottsága 1933. január 19-én tekintette át a Vécsey Barnabás által tervezett épületre beérkezett 27 ajánlatot. Három nappal később Vécsey a rendes évi közgyűlésen bemutatta az építendő templom tervrajzát és döntést ígért február elejére a pályázatok eredményéről. Állítása szerint az építéshez szükséges anyagiak rendelkezésre állnak, a raktárépületet még abban a hónapban lebontatják és márciusban megkezdődik az építkezés.

1933. február 3-án az egyháztanács Kalmár Zoltán mérnököt bízta meg a régóta várt álom megvalósításával. Két nappal ezután egy rendkívüli egyházközségi gyűlésen Kádár Lajos lelkész felolvasta Vécsey tervező építésmérnök tervének ismertetését és bemutatta az építési programmal együtt az előirányzati költségvetést, amely a Kalmár-féle módosítással 38000 P. A közgyűlés egyhangúlag ezeket elfogadta.

Mintegy utolsó nekifutásként a gyülekezet segélykérvényt nyújtott be az államnak és a városhoz is fordult építési segélyért. Gyűjtést szerveztek híveik és a város lakossága körében. Ez azonban nem járt igazi sikerrel.

Az építkezés megkezdése természetesen az egyházmegyei és egyházkerületi hozzájárulás nélkül nehezen lett volna elképzelhető, valamint Antal Géza püspök úré nélkül. Ő viszont csak akkor volt hajlandó ezt megadni, ha "legalább a templomépítés költségei az egyház meglévő tőkéjében teljes fedezetet találnak". A püspök úr Szigetvár példájára is emlékeztetett, ahol ugyan tető alá hozták a templomot, de két év óta nem tudják használni. S azt írta, hogyha minden feltétel együtt lesz készséggel megjelenik az alapkőletéti ünnepélyen.

A templomépítési bizottság nevében - miután a terv elkészítéséhez minden rendelkezésre állt - Vécsey az 1933. április 21-én megtartott egyháztanácsi ülésen bejelentette, hogy az építkezés megkezdődött. A raktárépület bontásából jelentős mennyiségű téglát és faanyagot nyertek.

Így megkezdődhetett az előkészület az 1933. május 7-ére tervezett templomalapkő letéti ünnepélyre. Ehhez a hasonló pápai ünnepség szolgáltatta a példát. A püspök úr egy április végi levelében ígéretet tett az ünnepségen való részvételre.

Az "alapkő-letéti okirat" kutyabőrre való leírását Faragó Márton kanizsai festőművész végezte el. Az okirat (ls. teljes szövegét a Mellékletekben) tartalmazza a gyülekezet eddigi 46 éves múltját, vázolja a pénzüsszeg előteremtésének folyamatát, megemlíti a létrehozásban

oroszlánrészt vállalt személyeket (Kádár Lajos, Vécsey Barnabás, Kalmár Zoltán). A végén pedig olvashatók azon közjogi méltóságok, egyházi vezetők, helyi presbiterek és egyháztanácsosok aláírásai, akik 1933-ban a fent említett pozíciókat betöltötték. Többek között Magyarország kormányzója Horthy Miklós, miniszterelnöke Gömbös Gyula, vallás- és közoktatásügyi minisztere Hóman Bálint, a dunántúli református egyházkerület püspöke Antal Géza, Nagykanizsa város polgármestere Krátky István.²⁰

Az ünnepség főrendezője Vécsey volt. A május első vasárnapján megtartott egyházi ünnepségen az érdeklődőkön kívül megjelent a "város színe-java"²¹, a honvédtisztikar küldöttsége, a közhivatalok, iskolák, tanintézetek, egyesületek és intézmények vezetői valamint a felekezetek lelkészei és az egyházközségek képviselői. 10 óra 30 perckor megkezdődött az érdeklődéssel várt ceremónia, amelynek a végén az alapító okirat tartótokba, majd kőmispába került. Ekkor a szertartásnak megfelelően az ünnepi kalapácsütések következtek.

A Református Presbitérium köszönetnyilvánítást adott közre a Zalai Közlöny május 19-én megjelent számában, amelyben külön²² köszönettel illette a Közlöny szerkesztőségét és Nagykanizsa városát.

Megkezdődött tehát a Vécsey által 1933. január 1-én készített előirányzati költségvetésben részletesen leírt munkafolyamat. A munkálatok elindítása a munkaerőpiac akkori viszonyai szerint kedvezőnek mondható, hiszen a válságos időszak miatt a megnövekedett munkanélküliséget alapul véve a munkaerő olcsónak nevezhető. A költségvetési tervezet minden munkafolyamatot leírt árkalkulációval együtt a bontási, föld-, kőműves- és elhelyező munkától, a vas és vasbeton, műkö, padozati és burkoló, ács-, tetőfedő-, bádogos, asztalos, lakatos, mázoló, és üveges munkán át a villanszerelői teendőig. Ennek²³ végösszege a különféle munkálatokkal együtt 39.623,50 P-t tett ki. Az építés munkafolyamatait technológiai sorrendben határozta meg a tervezet, ez a gyakorlatban nem is változott. Így az építkezés menetét ez alapján szeretnénk összefoglalni.

A munkálatok a raktárépület lebontásával kezdődtek. Lebontották a régi kerítést a megrendelt hosszban, majd az új helyen felépítették és egy gyalogjáró kaput létesítettek. A meglévő tenispályának salakját lehordták és a későbbi felhasználásig kijelölt helyen deponálták. Tereprendezés céljából 150 m³ földet termeltek ki, amelyből 50 m³-t a vásártérre fuvaroztak. Ezt követte az alapincézett épületrészek alapfalai számára a megfelelő mennyiségű föld kiemelése.

Ezt követte a pincetömb kiemelés illetve a pincefalak földmunkái. E fölé 10 cm vastag feltöltés került abból a salakból, amely a teniszpálya alapját képezte (225 m²).

A torony és a pillér alapja folyami kavics felhasználásával betonból készült. Ezután az alá nem pincézett részen az alapozás, lábazati falak építése következett a falak vízszintes, talajnedvesség elleni szigetelésével. Ezt követően a felmenő falazatok készültek. I.o. kisméretű égetett téglából, illetve a terven jelzett helyeken váltósoros kőfal készült, téglá hátfallal, a torony 18 m magasságba emelkedett. Ezután készültek a pillérfalazatok. Kiépítették a keleti homlokzaton a félköríves apszist. Ezt követően került sor a beton és vb. szerkezetek elkészítésére, a kéményfalazásokra. Elkészítették az alá nem pincézett rész talajnedvesség elleni szigetelését, csatlakoztatva a vízszintes falszigetelésekhez. Megkezdődött az épület külső felületképzése, a nemesvakolat felhordása. Elkészültek a külső és belső lépcsők. Megtörténtek a műkö elemek (párkányok, boltívszegélyek, stb.) elhelyezései.

Ezek után az alá nem pincézett rész padozata alá szigetelés került. A vízszintes falszigetelést is megoldották. A Rabitz válaszfal és a kéményfedő elkészültével megkezdődhetett a külső nemes vakolat felhordása. Valamint elhelyezésre került a külső előlépcső, a belső lebegő lépcső és a szintén belső tömblépcső. Majd olyan apróbb műveletek voltak soron, mint az előtér vaskapu tokjának, illetve pántjainak befalazása és elhelyezése, a párkánykövek felerősítése a párkányra, a toronyárbóc elhelyezése, a kis- és nagytorony ablakok alá kerülő műköpárkányok elhelyezése és befalazása s a boltívek szegélyezése. A bontás-, föld-, kőműves- és elhelyező munka tervezett összege 18. 963,80 + 4.112,- P-t tett ki.

A műkömunkálatokra Vécsey Barnabás 894 P-t tervezett. Ennek keretén belül tömblőlépcső készült a templomhajóban, íves tömblépcső az úrasztala körül, pártázat, műköpárkányok, könyöklők.

A padozati és burkoló munka több pénzt emésztett fel. A templom belsejében a falak köré 20 cm magasságig fehér cementlap szegély került, a templomhajó padozata, az előtér burkolata valamint a karzat és a lépcsőház padlóburkolata egészítette ki a munkafolyamatot, amely így 2.789 P-t tett ki.

Az ács munkák során a raktárépület bontásából származó faanyagot jelentős mértékben használtak fel. Ebből készült többek között a templomhajó fölé a fedélszék, a félnyereg tetőszék, a gyűlésterem

mennyezzettel kombinált fedélszéke, a templomhajó feletti fafödém és a toronyban levő falépcső, pihenő, ill. a két harang részére az állvány. Az előirányzati költségvetésben mindez 1.253 P volt.

A tetőfedő munkálatok során a meglévő deszkázatra kitűnő minőségű rozsdabarna színű eternit pala lett felerősítve, költségként 1.450 P-ért.

A bádogos munkára 2.390 P-t irányozott elő a tervező. Ennek keretében a templomhajóra fekvő ereszcsontra került. Független ereszcsontrát és a hidegtetőkre előre elkészített vályúba fektetett 10-es horganyzott vasbádogból készített félköríves csatornát helyeztek el. A hidegtető, a párkány borítása és a torony bádogozása is ekkor készült. Megépítették a lefolyó csatornát, a torony esővízelvezető belső csatornáját, a hófogórácsot. Helyére került a tetőcsúcsdísz is.

Az asztalos, lakatos, mázoló és üveges munkára Vécsey 6.581,70 P-t tervezett. Elkészültek az ajtók, ablakok, rácsok és korlátok.

A villanszerelői tevékenység a templom és a karzat megvilágítását, a gyűlésterem villanyberendezésének megteremtését, valamint villámhárító berendezés létesítését foglalta magában. Előirányozva erre 620 P-t.

És végül 570 P-t áldoztak gyalogjárda megépítésére.

A templom kivitelezésével párhuzamosan megkezdődtek a berendezési elképzelések gyakorlati megvalósításai a kályha beszerzéstől a szószék elkészíttetéséig. A konkurencia az iparosok, vállalkozók és gyártó cégek között legalább akkora volt, mint a kivitelezési terveknel. Vécseyék ezekben az esetekben is a leginkább megfelelőeket választották, törekedve azonban arra, hogyha lehetőség kínálkozik, akkor a munkát megosszák az ajánlatot tevők között. Így történt az asztalos munkáknál is. Heteyi Imre ajánlatát fogadták el, viszont Vodirák asztalost is megbízták két pad elkészítésével. Heteyi pedig a szószéket és az úrasztalát formázhatta meg.²⁴ A tölgyfapadoknál hasonló szituáció volt. Ekkor Balogh Károly és Heteyi egyenlő arányban kapták meg a munkát.²⁵

Az előirányzati tervet menet közben néhány alkalommal Vécsey módosította (ls. fentebb pl. a templomfödém szigetelése). A változtatások nem igényeltek magas összeget, inkább praktikai szempontokat juttattak érvényre. Így került a torony kétoldali ablakaira tervezett vasrostély elé zsalu²⁶, a főbejárati két oszlopot nemes műkövel borították be²⁷, a tanácsterem részére pedig külső tölgyfaajtó készült.²⁸

Az 1933. november 8-i egyháztanácsülésen döntés született a templom falain olvasható feliratok szövegéről.²⁹ E szerint 1."AZ ISTEN SZERETET" (Ján.IV: 16. v.), 2."ÉN VAGYOK AZ ÚT; AZ IGAZSÁG ÉS AZ ÉLET" (Ján. XIV: 6. v.), 3."VEGYETEK SZENTLELKET" (Ján. XX. 22. v.). Az első a bejáratnál, a második idézet középen, míg a harmadik a szószék felett olvasható.

Ugyanezen ülésen dönt el az is, hogy a templomszentelés időpontja 1934 májusában lesz.³⁰ A végleges időpont május 13-a lett, amelyről a templomszentelés menete mellett 1934 márciusában született döntés.³¹

Mielőtt a felszentelésről szót ejtenénk, tekintsük át az építkezés költségeit.

Az előirányzati költségvetés alapján már átnéztük a templom építésének folyamatát. Tudjuk, hogy ezen történtek változtatások. Így nem lehet mellékes, hogy a bontási felülvizsgálati jegyzőkönyv³² és az építési könyv tételei alapján összeállított "budget"³³ végül is mit rögzített.

Előbbi feltünteti a telek és a magtár becslési értékét (11.000 P), majd elszámolást közöl a bontásból kikerült anyagokról. A templom építésére 2.100 P értékben használtak fel téгла- és faanyagot.

Az építési költségek a következő tételekből tevődtek össze. Kalmár Zoltán fővállalkozó végszámlájának összege 37.358,21 P. A vízdíjak, a faanyag pótlása, a városi csatornaműveknek fizetett bekötési költségek, Wéber Dezső asztalos munkája, a Transdanubiának kifizetett villanybekötés, Kátai műlakatos kilincsei, Tanczenberger Lajos kerti kapuja és különleges lakatos munkái, külső csatornabekötés és Gazdán József tető átjavítása mindösszesen 1.915 P 16 fillért tett ki. Így a templom építési összköltsége a bontásból kikerült és beépítettanyagok értékével együtt 41.373 P 31 fillér.

Az építési könyv tartalmazta az építéssel kapcsolatos mellékkiadásokat is. Ezek közé tartozik Fatér Mihály építési ellenőr díja, különféle kisebb kiadások, az alapkő-letételi ünnepély kiadásai, hatósági illetékek (telek átírási illeték, közterületbér, házszámtábla), leszámolási költségek és díjak, valamint a felavatási ünnepély költségei és a próbafűtés. Ennek értéke 974,28 P.

A következő tételsor a berendezési és felszerelési adatokat foglalta magába: a templom: és gyűléstermi kályha árát, Vodirák, Heteyi és Balogh asztalosok költségeit, Wéber Dezső asztalos padzsámolyaiért

328 370

járó összeget. Továbbá kifizették a megállapított pénzt Hahn lakatosnak az előtéri ampolnáért, Szép Ernő iparművésznek a szentlélek galambért, Wastell Károly bádogosmesternek a felirati betűkért, a Lille cégnek a felirati táblákért és számokért, Czecek festőmesternek a címtábláért, Quittner Athur villanyszerelőnek a villanylámpákért és égőkért. A papi székek átalakítási költségeivel együtt a tételsor 8.398,91 P-t tett ki.

A templom létesítésének végösszege az építési valamint berendezési és felszerelési költségekkel 49.772,22 P.

Amint az az előirányzati költségvetés és az építési könyv adataiból kiderül Kalmár Zoltánnak sikerült a tervezett összegben belül maradni. Az iparosok munkadíjait könnyűszerrel nyomon lehet követni a költségvetési adatsorban, viszont az építési könyv hiányában sem az itt dolgozók jövedelmét, sem létszámát nem áll módunkban meghatározni. Erre pedig a lajstrom nem tér ki. Bizonyára voltak olyanok, akik felajánlkoztak és olyanok is, akik alkalmilag dolgoztak.

Felvetődhet a kérdés, hogy az építkezési költség drága-e vagy nem. Álljon itt két közel azonos időben készült egyházi épület költsége. Az egyik 1933-ból való az újudvari katolikus templomé, amely szintén kb. 500 fős és 20.000 P-be került.³⁴ A másik a helyi piarista kápolna, amelyé 25.000 P-t tett ki és 1934-re adták át.³⁵

A "budget" után következzenek az eseménysor legutolsó pillanatai.

Végző mozzanatként csillárokat vásároltak, átalakították a papi székeket és mutatótáblákat szereztek be április folyamán.³⁶

Vége felé közeledett a gyülekezet által oly régen várt álom beteljesedése. A templom felépült, berendezték, már csak az ünnepélyes átadás hiányzott sok-sok évi munka után.

A szertartás lebonyolítása a következőképpen zajlott le.³⁷ Először az ünneplő gyülekezet búcsút vett a Batthyány utcai imaháztól. Elhangzott egy vers és egy ének, Németh Károly keszthelyi lelkész imája és bibliaolvasása után a menet élén a bibliát és a templomkulcsot vivő esperessel elindult a templom felé. Itt a püspök úr (aki betegsége miatt nem tudott részt venni a szentelésen) helyettese főtisztelendő Medgyasszai Vincze mezőföldi esperes egyházkerületi főjegyző lepsényi lelkész átvette Vécseytől a templom kulcsát, megnyitotta a templomot és a kulcsot a főgondnoknak adta. Ekkor az ünneplők bevonultak az átadott épületbe. Ezután Halka Sándor esperes úr előimát mondott. Majd

az ünnepségre meghívott evangélikus egyházi énekkar karéneke következett. Az ünnepi prédikációt Farkas Sándor alsósegesdi lelkész tartotta, ami után Medgyasszai esperes úr mondott templomszentelő imát és áldást. Ez újabb karének követte. Kádár Lajos lelkész megnyitotta a díszközgyűlést és előadta a templomépítés történetét. Az ünnepélyt a helyettes tábori lelkész imája fejezte be. A szentelésről a Zalai Közlöny a május 15-i számában majdnem egész oldalas cikket közölt ecsetelve a templom jelentőségét.

Hét hónappal a templom szentelése után az építési munkákat felülvizsgálták, amelyen részt vett Kádár Lajos lelkész, Kalmár Zoltán vállalkozó, Dezső Aladár presbiter és Vécsey Barnabás gondnok és felülvizsgáló. Az erről készült jegyzőkönyvben³⁸ a következő megállapítások olvashatók. A bizottság az építkezés átvizsgálása után a munkálatok elvégzését a "kiírás"-nak megfelelően találta. Továbbá elfogadta az előirányzott templomnagyság 10 %-os nagyobbítását, ami az összköltség 7 %-os növekedését jelentette. Az építkezés során felmerült egyéb többletköltségeket (föld, kőműves, műkő, ács, bádogos) is jóváhagyta. "Az üvegezésre vonatkozólag helyesnek találja a bizottság a jelenlegi kivittelt a magasabb áron ajánlott ólomüvegezés helyett." A padozattal, asztalos, lakatos, mázoló és üveges munkákkal az elszámolást szintén elfogadta.

A továbbiakban a jegyzőkönyv a végszámla összegét állapítja meg 37.540,89 P-ben. A vállalkozónak ezideig 37.200 P lett kifizetve. Bizonyos összegek azonban a vállalkozót terhelik, s így Kalmár Zoltán végjárandóságként 158,21 P-t kap még.

A bizottság hiányokat is felfedezett (repedt ablakszemek, a kémény körüli bádogszegély hiánya, a toronyban vezető falépcső áthelyezendő, mert az ajtócska nem nyitható stb.), melyek kijavítására és pótlására felszólította a vállalkozót. A munka a vállalkozótól 1933. december 1-én lett átvéve és a két évi jótállási idő is ezen dátumtól számít.

A jegyzőkönyv legvégén megállapodtak az utófelülvizsgálat időpontjában és a vállalkozó valamint az építési bizottság is tudomásul veszi és elfogadja a jegyzőkönyv tartalmát.

Pomothy Dezső nyugdíjas lelkipásztor elmondása szerint 1968-ban megvizsgáltatták az épület öt főtartóját, amelyek bauxitbetonból készültek. 1972 nyarán a főtartókat vasbetongerendákra cserélte ki a

munkálatot elvégző letényei TÖVÁL (174.432 Ft-ért). 1981 nyarán pedig külső renoválást hajtottak végre több mint kettőszáz ezer Ft értékben. 1937-ben épült meg a templomhoz csatlakozó paplak.

VII. ÖSSZEGZÉS

A nagykanizsai református egyházközség megalakulása után a szinte maroknyi gyülekezet (1890-ben 155 fő³⁹) merész álmok megvalósításába kezdett. Kezdetben egy tanterem, majd egy Arany János utcai bérelt ház adott meghitt otthont a kálvini tanok követőinek. Egyre szűkebbé váltak azonban a helyiségek. Sikerült előteremteni annyi pénzt, hogy miután a tulajdonos nem kívánta meghosszabbítani a szerződést a Batthyány utcában úrilakot vásárolhattak, amelyben már imaház is helyet kapott. A hívek száma évről évre gyarapodott hála a lelkipásztorok áldásos tevékenységének.

A XX. század első éveiben aztán egyre többet foglalkoztatta a gyülekezetet a templomépítés gondolata. Templomalapot hoztak hát létre, amely folyamatosan bővült. Nemcsak azért, mert örvendetesen növekedett a hívek száma (1910-ben 279 fő⁴⁰), hanem az adományok is növekedtek értékükben. Természetesen a gyülekezet nem alkotta a kanizsai népesség meghatározó hányadát (1,05%⁴¹). A tendencia viszont figyelemre méltó, hiszen 20 év alatt a reformátusok száma majdnem megkétszereződött (ls. az adatokat a lap alján). A magyarországi református hívek száma egyébként is jelentős növekedést mutat 1900 és 1910 között (2.427.232-ről 2.603.381-re változott⁴²).

Kádár Lajos (lelkész 1904-1943) vezetésével elkezdődött a negyedszázadot felölelő időszak, amely meghozta a gyülekezet álmának megvalósulását. Ha az I. világháború nem szól közbe, akkor bizonyára a templom előbb is megépülhetett volna. Így viszont az addig összegyűjtött pénzüsszeget hadikölcsönökbe fektették, ami a háború ideje alatt elértektelenedett. A gyülekezet azonban nem adta fel. Kihasználva az ország gazdasági stabilizációját 1927-től országos gyűjtési akciókat szervezett. A lelkész és gyűjtőtársai az ország szinte valamennyi pontján megfordultak. A városi önkormányzat is jelentős támogatást nyújtott ahhoz, hogy a templom megépítésére a 30-as évek elején lehetőség nyíljon.

A világgazdasági válság időszakában 1933-ban meg is kezdődhetett az építkezés Vécsey Barnabás tervei alapján. A rendkívül nehéz években kihasználva a munkaerő olcsóságát és a vállalkozók, valamint az iparosok közötti versengést 1934-re beteljesedett az álom. Az egyházkerület részéről többször is aggályok merültek fel az építkezés anyagi fedezetének biztosításával kapcsolatban. Az építkezés befejeztével a kanizsai gyülekezet a környék reformátusságának központja lett. A mai belváros talán legmagasabb pontján emelkedik több mint 20 méter magas csonkatornya a templomnak, amely jelképezi, hogy csak akkor van esély a “felemelkedésre”, ha a nehéz, energiát és kitartást igénylő céltől nem ijedünk meg és tudunk olyan pluszt nyújtani, amivel az átlag fölé kerülhetünk. Véleményünk szerint a református templom megépítése ezt támasztja alá.

Így lett Kanizsa városának a katolikus, izraelita(1821), evangélikus(1891) templomok után végre méltó református gyülekezeti helye a Hunyadi, Kölcsey és Rozgonyi utcák találkozásánál.

Nagykanizsa lakosságának vallás szerint való megoszlása:

	1890	1910	1920
római katolikus	16.561	22.332	25.227
görög katolikus	13	35	44
református	155	397	512
evangélikus	302	454	552
izraelita	3.573	3.378	3.663
görögkeleti	14	38	15
unitárius	1	7	14
egyéb-	1	10	

(in. Barbarits Lajos Nagykanizsa Bp.,1929 p. 244.)

JEGYZET

- ¹ Thury Etele: A dunántúli református egyházkerület
története I. kötet
Pápa, 1908 p. 34.
- ² uo. p. 61.
- ³ Kádár Lajos: A nagykanizsai református egyház
története
Nagykanizsa, 1931 p. 21.
- ⁴ uo. p. 21.
- ⁵ uo. p. 22.
- ⁶ uo. p. 24.
- ⁷ uo. p. 26.
- ⁸ uo. p. 28.
- ⁹ uo. p. 28.
- ¹⁰ uo. p.29.
- ¹¹ uo. p. 20.
- ¹² uo. p. 26-27.
- ¹³ Egyháztanácsai jegyzőkönyv 1927. október 23.
- ¹⁴ uo., mint ³ p. 41
- ¹⁵ A nagykanizsai gyülekezet templomalapjának
I-II: korszaka 1910-1927
1927-1941
- ¹⁶ 1932. május 29-i közgyűlés jegyzőkönyvének 4. pontja
- ¹⁷ Dr. Antal Géza levele Kádár Lajoshoz 344/1933.
- ¹⁸ uo. lejjebb
- ¹⁹ Dr. Antal Géza levele Kádár Lajoshoz 925/1933.

- 20 Az alapító okirat másolata
- 21 Zalai Közlöny (későbbiekben ZK) 1933. május 9-i szám
- 22 ZK 1933. május 19-i szám
- 23 Előirányzati költségvetés, készült 1933. január 1-re
- 24 Egyháztanácsai jegyzőkönyv 1933. június 18. 7. pont
- 25 Egyháztanácsai jegyzőkönyv (ezentúl Et. j.)
1934. február 2. 3. pont
- 26 Et. j. 1933. július 21. 4.pont
- 27 uo.
- 28 Et. j. 1933. november 8. 7. pont
- 29 uo. 6. pont
- 30 uo. 10. pont
- 31 Et. j. 1934. március 26. 2. pont
- 32 Elszámolása a Kölcsey utcai telken levő régi magtár épület
bontási munkálatainak
- 33 A templom építési költségei (A-D)
- 34 ZK. 1933. augusztus 8-i szám
- 35 ZK. 1934. március 22-i szám
- 36 Et. j. 1934. április 11. 7-8-9. pont
- 37 ZK. 1934. május 10-i szám
- 38 Felülvizsgálati jegyzőkönyv 1943. december 13.
- 39 Népmozgalom főbb adatai községenként (1828-1900)
IV. kötet p. 105.
- 40 Magyar Statisztikai Közlemények
1910. évi népszámlálás 42. kötet p.96-97.
- 41 uo.
- 42 uo. p. 8.

History of the Calvinist church in Nagykanizsa (résumé)

Protestantism had a considerable influence in Hungary in the 16th century.

More and more people were converted to Calvinism especially in Transsylvania, the eastern part of Hungary, but in Transdanubia in Baranya, Somogy, Fejér, Veszprém and Zala counties as well.

Beside the congregation of Galambok in 1887 another local church was founded in Nagykanizsa by a handful of believers. As the years went by the house of prayer became too little and they would have liked to build a church instead. Their plan was supported by Zsigmond Vécsey (the major of the town then) through the local government.

The site at the corner of Hunyadi and Kölcsey streets wasn't utilized at first but it was let, and raising the necessary funds for the building began with the help of minister Lajos Kádár's tireless work. A church foundation was endowed but the total amount of the bill lost its value by the end of the First World war.

Thanks to the economic stabilization in the middle of the 1920's the opportunity of realizing the old plans came up again. The 7-8 year long collecting period wasn't fruitless. The congregation managed to get the assistance of bishop Géza Antal too, and in 1933 the construction started under Zoltán Kalmár's leadership according to the second plan made by Barnabás Vécsey. There were a lot of voluntary offers in the arrangement of the works. Taking the advantages of the favourable market conditions the church was consecrated on the 13th May 1934. The grown number of Calvinist believers had been waiting for this festive moment for almost 25 years. The Calvinists were the third religious minority which built its own building in the town and since then the non-determining sized denomination has had the opportunity to practice their their faith deservedly.

This dissertation was made for the 750th anniversary of Nagykanizsa's first written mention.

Inserts

Illustration 1: The first (not accepted) plan of the church with the picture of the western front.

Illustration 2: The first (not accepted) plan of the church with the picture of the northern front

Illustration 3: The location of the church

Illustration 4: The vertical section picture of the church

Illustration 5: The cross section and the eastern front of the church

Illustration 6: The northern front of the church

Illustration 7: The ground-plan of the basement and the cellar

Illustration 8: The ground-plan of the groundfloor

Illustration 9: The groundplan of the gallery and the attic enlarged with the vicarage

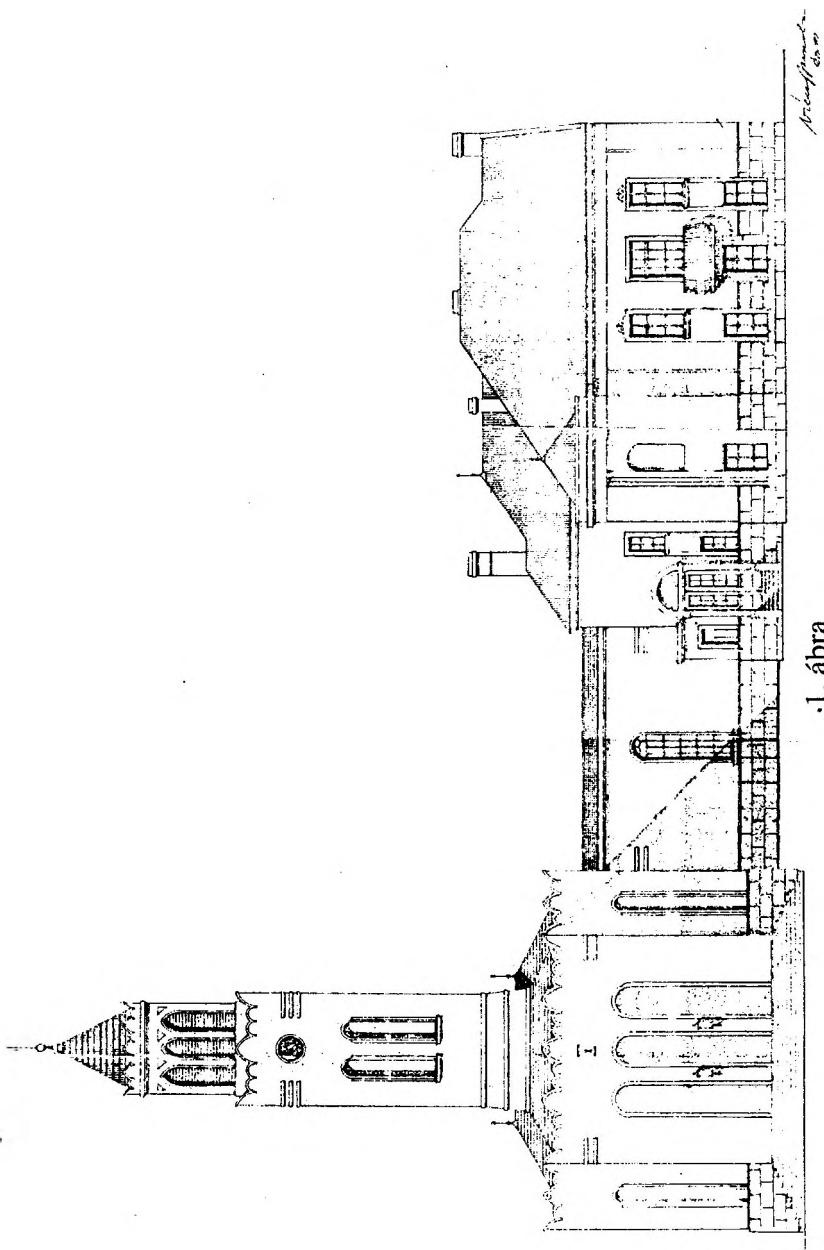
Illustration 10: The copy of the document about laying of the foundation stone

MELLÉKLETEK FORRÁSOK

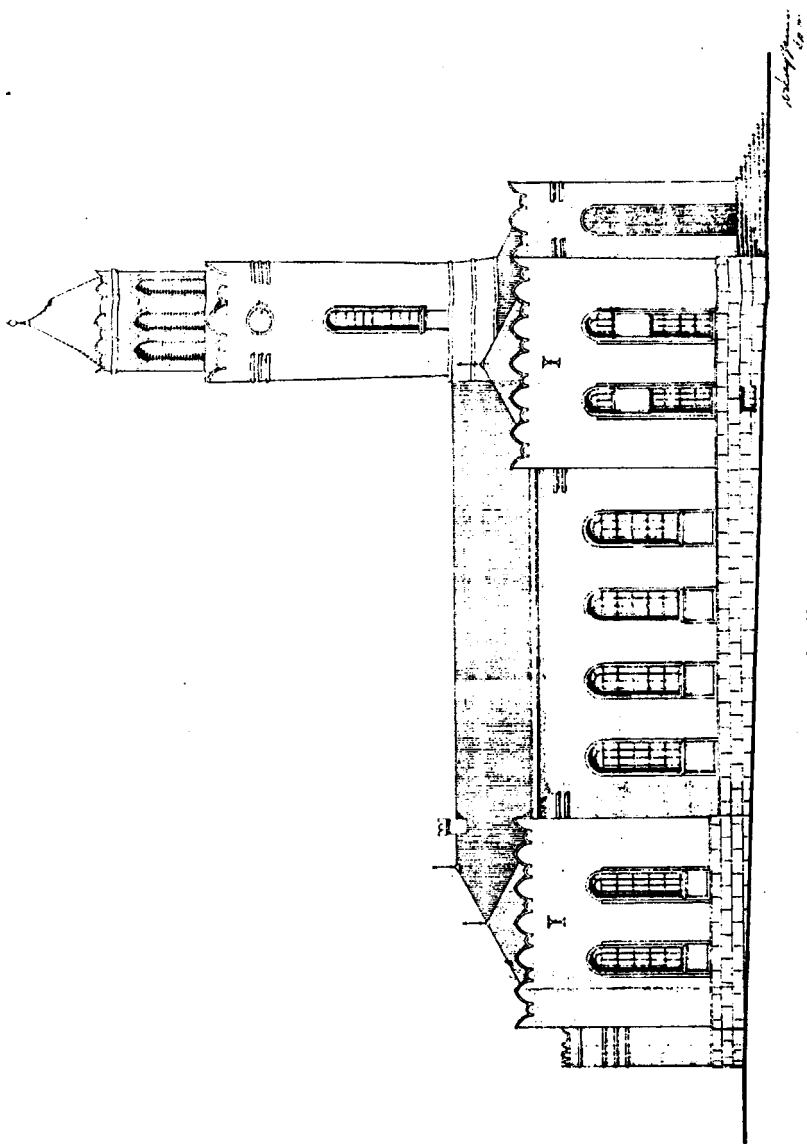
1. Egyháztanácsai és közgyűlési jegyzőkönyvek 1920-1934
2. A nagykanizsai gyülekezet templomalapjának I-II. korszaka
1910-1927
1927-1941
3. A templom alapító okiratának a másolata
4. Előirányzati költségvetés
(Vécsey Barnabás készítette 1933. január 1-re)
5. Elszámolása a Kölcsey utcai telken levő régi magtár épület
bontási munkálatainak
6. A templom építési, berendezési és felszerelési költségei
(A-D)
7. Dr. Antal Géza levele Kádár Lajoshoz 344/1933
925/1933
8. Népmozgalom főbb adatai községenként (1828-1900)
IV. kötet p.105
9. Magyar Statisztikai Közlemények 1910. évi népszámlálás
42. kötet p. 96-97.
10. Zalai Közlöny 1933. május 9-i szám
május 19-i szám
augusztus 8-i szám
1934. március 22-i szám
május 10-i szám

FELHASZNÁLT IRODALOM

1. Thury Etele : A dunántúli református egyházkerület
története I. kötet Pápa, 1908
p. 34;61.
2. Kádár Lajos : A nagykanizsai református egyház története
Nagykanizsa, 1931
p. 21;22;22;24;26;27;28;29;41
3. Barbarits Lajos Nagykanizsa
(Magyar városok monográfiája sorozatban)
Budapest, 1929
p. 244.

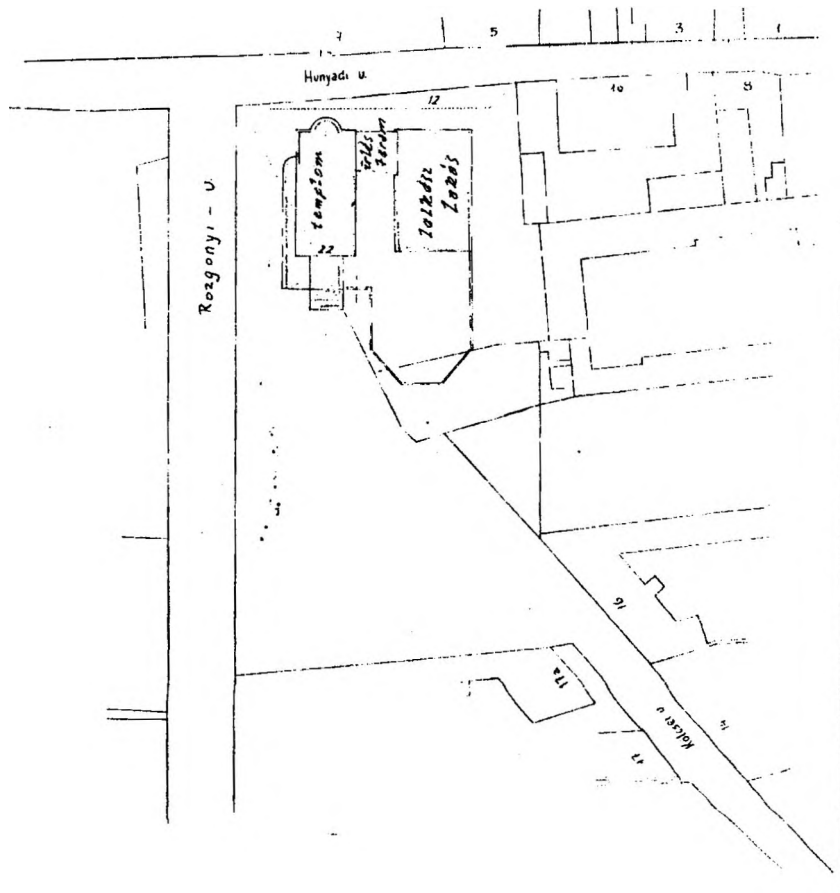
·I. ábra

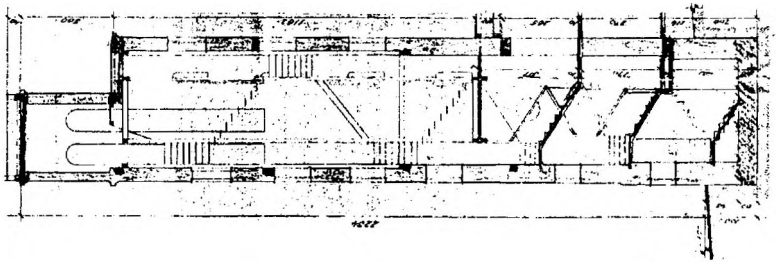
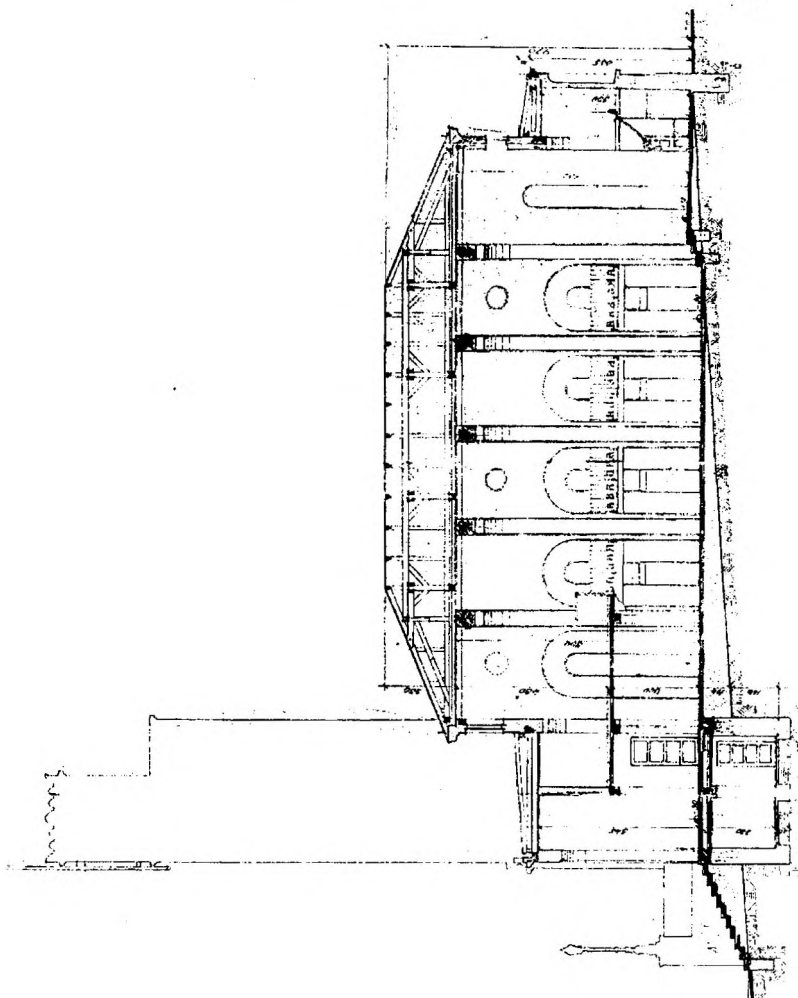
2. ábra

A REFORMATUS/ TEMPLOM HELY/ZINRAJZA.

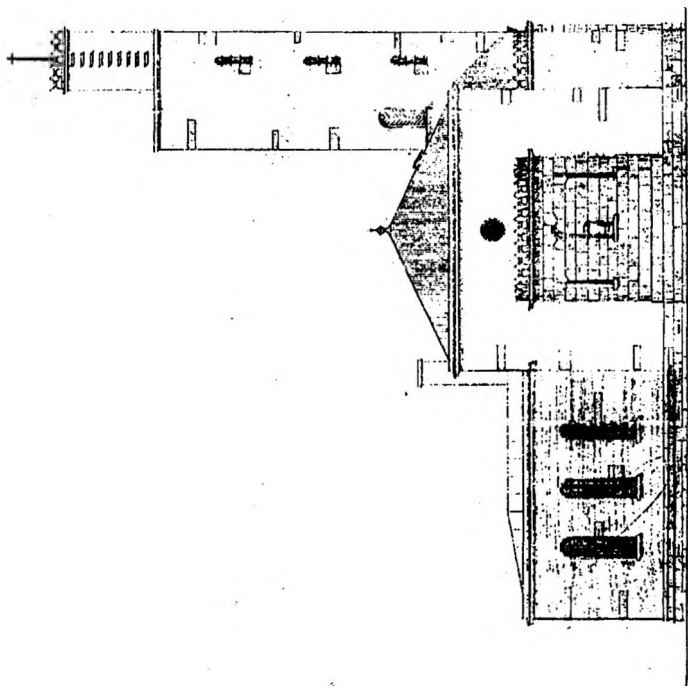
M= 1:500.

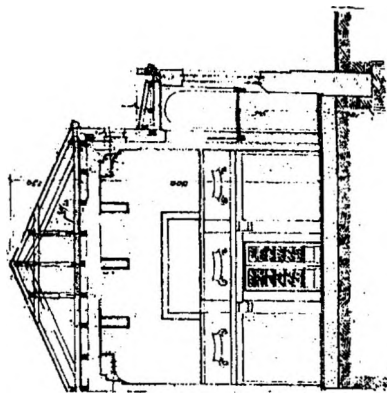
3. ábra

4. ábra

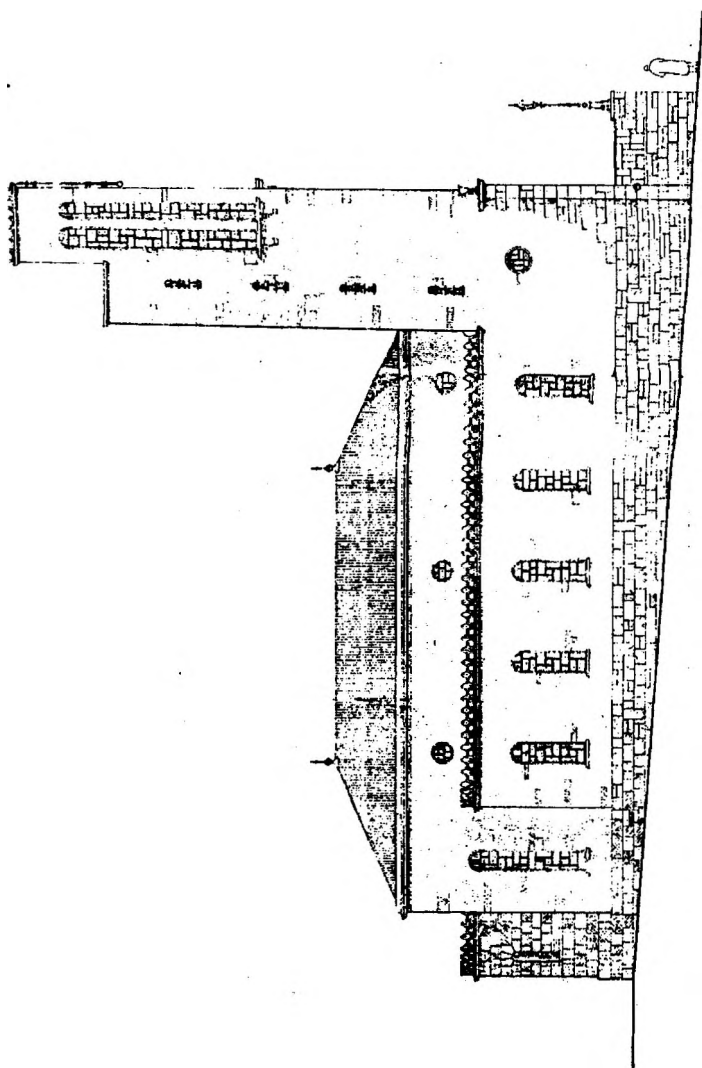

Kétfélt homlokzat

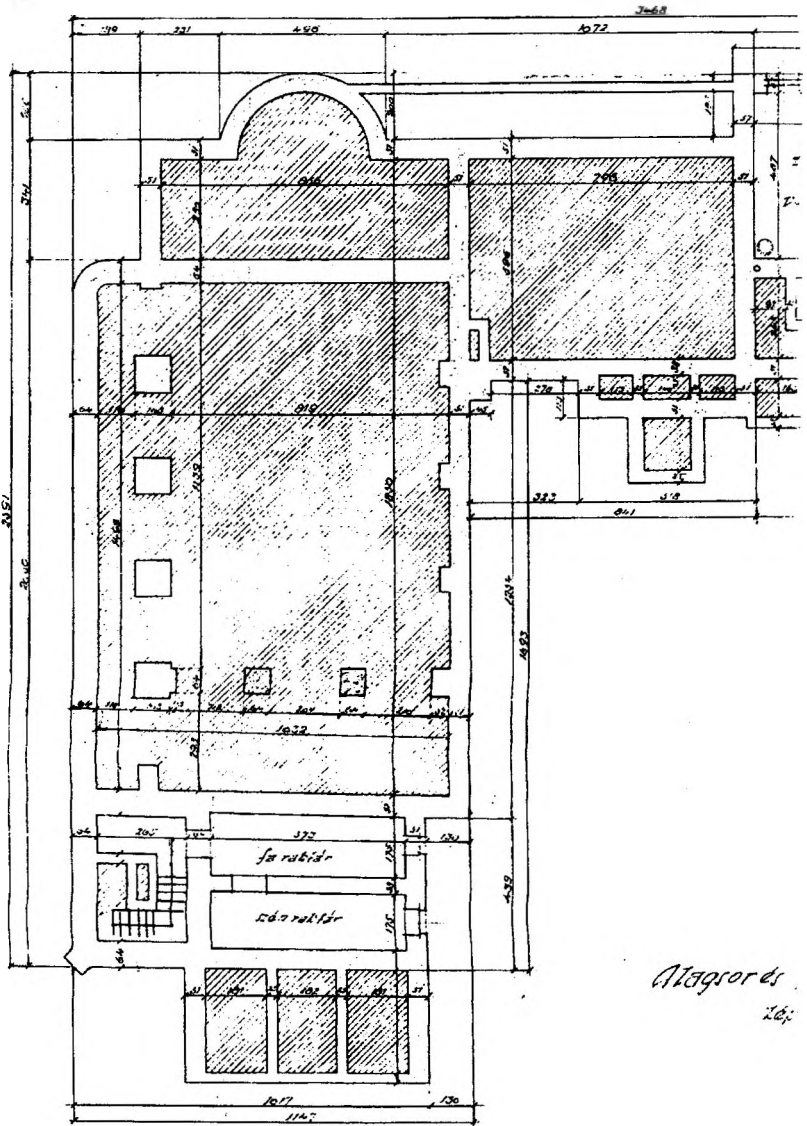
Kétfélt homlokzat

5. ábra

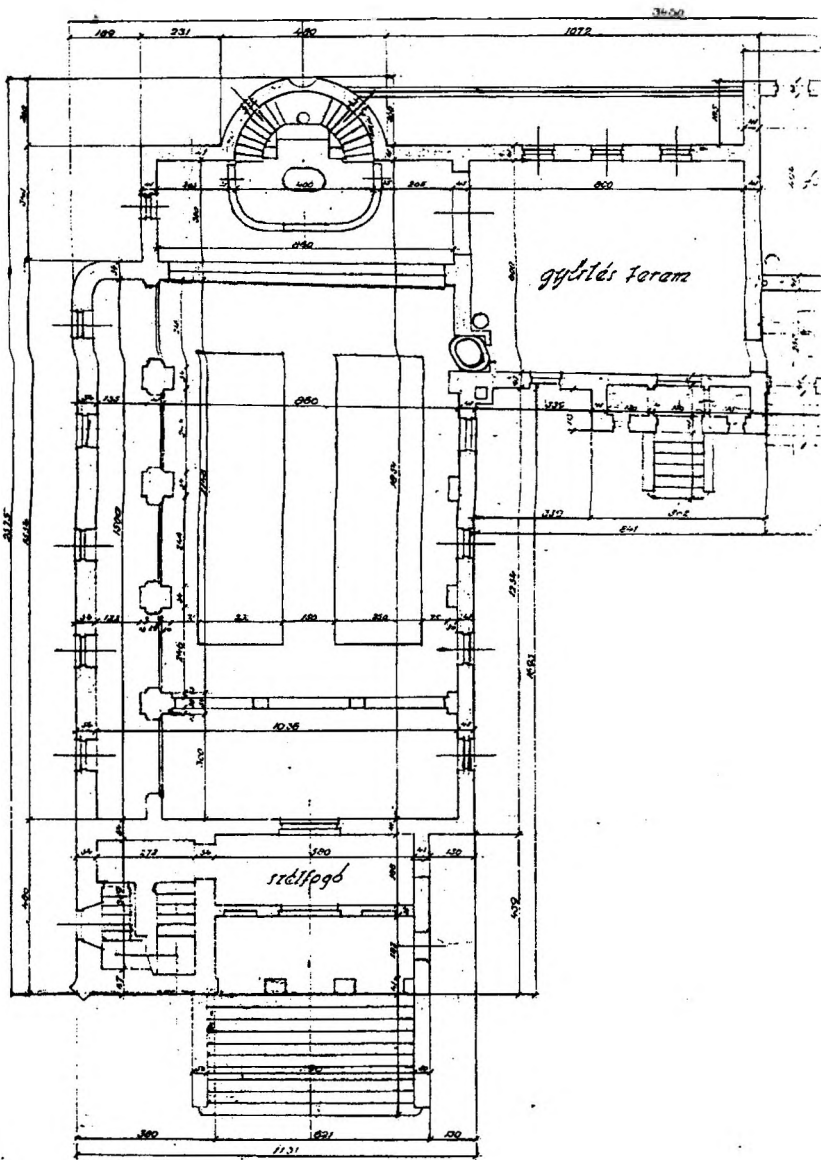
Értelmi honcoltat
T. H. H. H. H. H.

6. ábra

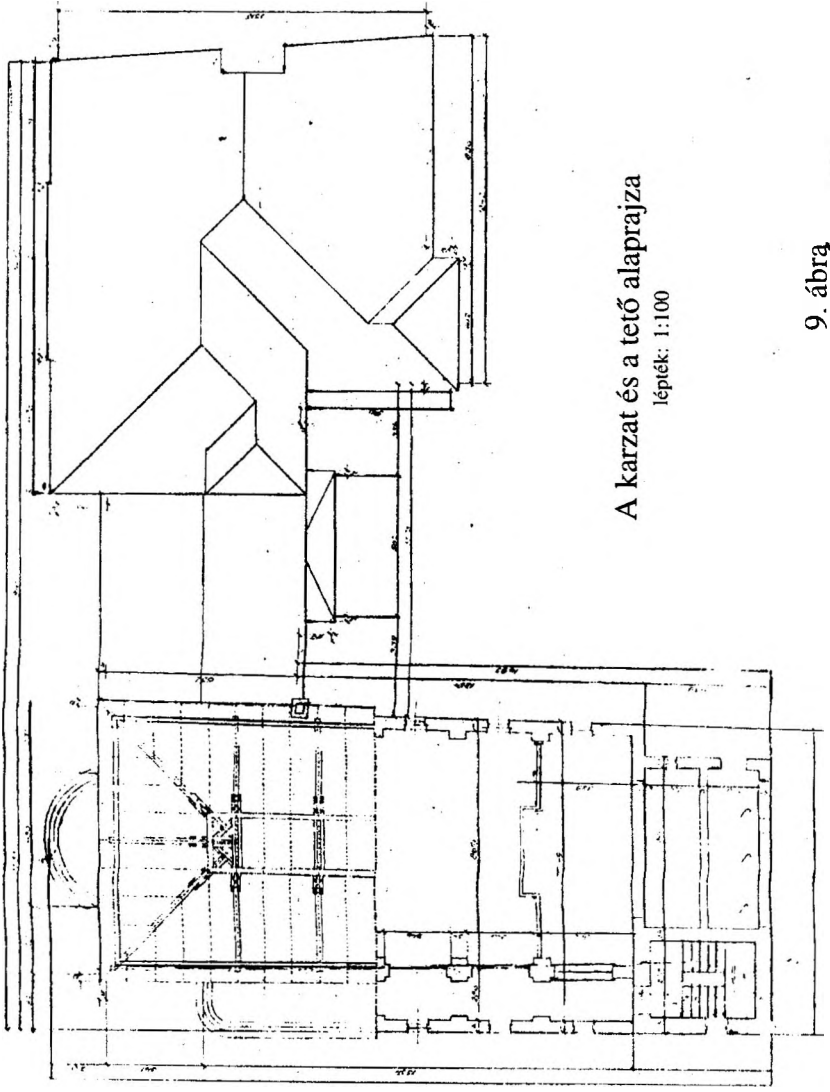

*Magor és
Léj*

7. ábra

8. ábra

A karzat és a tető alaprajza
lépték: 1:100

9. ábra

Alaphő-letéti okirat.

Az Magyarok, a fiúnak és a Szentlelek Istennek nevével! Amen.

Mindenre van eröm a Krisztusban, ahi engem megerőlt (Filippi 4 13)-valljuk Palapostolal elhatalmas-
sal borulunk le jószágos Istenünk előtt, hogy Magyarországra városban, amely református anyaszentegyházunknak egykor
a nagy püspökök, kanizsai Válf. Szent István, a boszai alom után egyházunkat ezelőtt 46 évvel előre kellett és megrege-
tette, hogy Isten igyjonál a mesze vidéken szorvanyosan is református buehnek, e szelwart gonlokunk megleventőlök lebe-
jen. — Az 1841 évben megalkult ref. gyülekezet 1893-ban már lelkeselakot és unalmozott újszavot amelyet az 1910 évben
átalakított és unalmozott bontott. Ugyanakkor az 1902 évben kezdett templomépítési alap növekedése végül saját általános-
kárán kívül országos gyűjtést indított, s ennek eredményeként 1912-ben 10780 honosért e mostani templomunkat a a. e. kir. Károlyi
Kisborsóbeli mezején és az Országos Református Közalap 24000 K. adományával nagygyűjtés máris éppen hozzá ahart fogni a tem-
plomunk építését, mikor az 1914 évben keltört a világháború és az, szépmennyű lemplomépítési tőkénket (68000 K.) — jorszál beadi —
készenbe futtelos — dir-kihatalmasította.

De a magyar pénz értékenek allandósulása után 1926-ban már Istenben bízó erős hitelmisze jellel, törhe-
telten magyar érzelmességgel újult erővel folytattuk a gyűjtést s Kádár-Szajos lették az 1927-1930. évek nyarán ismét
országos gyűjtőhármára indult és az 1932. évi tavaszán egyházunk az eddig befolyt összegre (40000 P) támaszkodva s a ur-
házi ref. közalap, városi és állami támogatásban bízva elhatározta a templomépítést, amelyet modern formát Pécsey
Barnabás városi építész-mérnök és egyházi gondnok egyházi irányítással elkészítette s annak alapján Kádár-
Szejos mérnök-építőmester az építési munkálatakat az 1933. évi május hó közepén megkezdte Isten nevében, az Ő di-
csőségére.

Isten nevében kezdjük el, Ő segélyre hagyatkozni! Mert amitként csak Ő emelhet fel ekestebe s kezét újra nagygya,
énpe és erősi meggyökösököt baráinkat: úgy Ő adhat egyszál erőt nekünk győzelmek és, hogy az Ő általával, jó embe-
regyűjtésünk felépülhesek a szentegyházunk, egyedül Isten dicsőségére!

És ebben járjuk meg a templom alaphő-letéti ünnepséget 1933. évi május hó 7-én, egyházközségünk, egyház-
megyénk, gyülekezetünk és városunk vezetésének jelenlétében,

amikor Magyarország kormányzója öfönmetéségi nagybírója úr: Körtly Miklós, miniszterelnök-
jelölje Sombóly Gyula, vallás- és közoktatásügyi miniszter úr: Komar Balint, a dunántúli ref. egyházkerület pü-
spöke úr: Antal József, papai első lelkész, főgondnoka úr: Balogh Jenő v. b. t., a boszai somogyi ref. egyházmegye es-
zterházi Kálvária Szentdonát-gondnoka darsziki Kúszár Kláudia, Magyarországra város polgármestere úr: Körtly
István, a magyarországi ref. egyház lelkipásztora Kádár-Szajos, főgondnoka barcsai Garcsay János,
tiszteletbeli főgondnoka úr: úr: gróf Teleky Dele, gondnoka bernádvérsi Pécsey Barnabás, tiszteletbeli
presbitérius: Kovács-Szabstény Miklós, környéki gondnok, egerfai Bontz György, egyházunk egyetlen
még életben levő alapítójára s volt gondnoka úr: Szendrői Károly volt gondnok, ügyvéd bogati úr: Kádár
Gyula, pénztáros úr: Elek, kántortartó úr: Janyó György, egerfai, egyházi tanácsos: Csézyi
Károly, darszai Kádár-Szalambó Jenő, János-László, Jókutly Dele, Kádár Gyula, Pékator Ferenc,
úr: Matuzs János, Kemény János, Simon János, Szegő János, Spolway György, Uto-László, egyházi:
Teleky József, Kézai Mihály: bernádvérsi Pécsey Barnabás,
Epítészi vállalkozó: Kálmár Zoltán mérnök.

(Aláírók:)

10. ábra

A templom külső képe

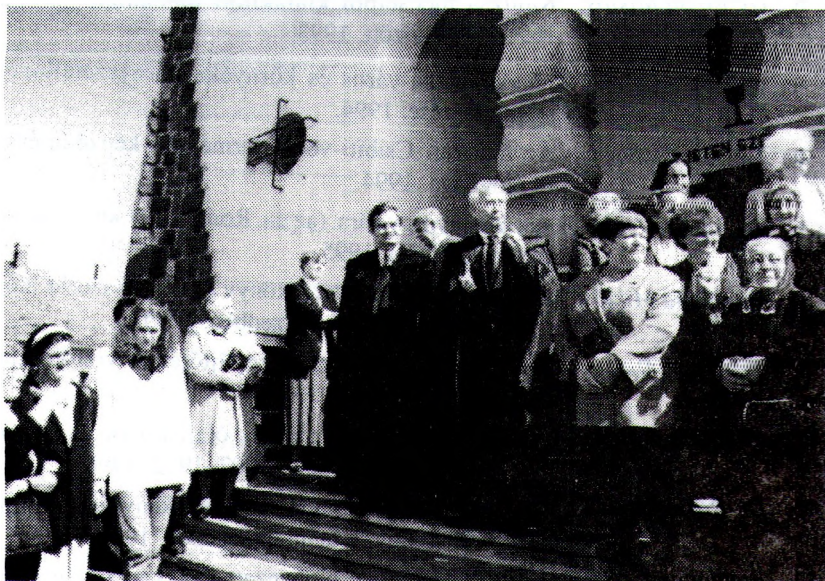
A templombelső

Tőkés László püspök igehírdetését hallgató gyülekezet

Balogh Tibor lelkipásztor 10 éves jubileumát ünneplők egyik csoportja,
1995. november 19-én

Tőkés László püspök látogatása a nagykanizsai gyülekezetben
1995. szeptember 24-én

VÁROSI KÖNYVTÁR
308370
MAGYARORSZÁG

Nagykanizsai Honismereti Füzetek című sorozatban megjelent tanulmányok

1. *Dr. Fülöp György*: Kiskanizsai ragadványnevek. [Sokszorosított kéz-(gép)irat:] 1979.
2. *Dr. Tolnai Sándor*: A tűz elleni védekezés Nagykanizsán 1690-től 1988-ig. 1989.
3. *Fónyad Pál*: A nagykanizsai evangélikus gyülekezet története. 1991.
4. *Dr. Makoviczky Gyula*: Göcseji és hetési falucsúfolók. 1992.
5. *Dr. Cseke Ferenc*:
 1. Nagykanizsa vonzáskörzete.
 2. Nagykanizsa természeti viszonyainak értékelése s településfejlődés és a gazdasági élet szempontjából.
 3. Nagykanizsa milyen mértékig támaszkodhat a városkörnyéke élelmiszeripari nyersanyagaira? 1993.
6. *Dr. Rózsa Miklós*: Kanizsa mecsetből kialakított plébániatemploma 1690–1700 között. 1993.
7. *Balogh László*: Nagykanizsa város és környéke környezetállapoti alapfelmérése. 1994.
8. *Lencsés Gábor*: Az újudvari Csibiti-völgy természeti képződménye és élővilága. 1994.
9. *Dr. Vándor László*: Botszentgyörgy vára. (az ún. Romlott vár kutatásainak eredményeiből). 1995.
10. *Dr. Rózsa Miklós*: Ingatlan-tulajdon és telekkönyv Kanizsán a török alóli felszabadítást követő évtizedben. 1995.
11. *Dr. Cseke Ferenc*: A Principális-csatorna vízgyűjtőjének vízföldrajzi viszonyai. 1995.
12. *Buda Ernő–Benedek Miklós*: Károlyi Árpád, az olajbányászati és növénytani kutató 1907–1972. 1996.
13. *Dr. Rózsa Miklós*: Kanizsa város tanácsának bírói tevékenysége a török uralom megszűnése utáni évtizedben. 1996.
14. *Bogdanovič Lázár*: A Szent Miklósról elnevezett nagykanizsai görögkeleti szerb egyház. 1997.

Dahl Kampuschatz

110.

